

MAPOVANIE SYMBOLICKÝCH HRANÍC V NAŠEJ SPOLOČNOSTI

Vedecké kolokvium

19/03/2024

Národné osvetové centrum (V-klub)
Nám. SNP 12, Bratislava

Abstrakty príspevkov

(poradie podľa programu)

PROGRAM

- 08.30 – 09.00** **Registrácia**
- 09.00 – 09.10** **Otvorenie**
- 09.10 – 09.30** **Kultúrne rozdiely a kultúrne konflikty**
Peter Žiak, Národné osvetové centrum
- 09.30 – 09.50** **(Anti)system na Slovensku – exploratórna štúdia**
Hugo Gloss, DEKK Inštitút
- 09.50 – 10.10** **Slováci a vidiek. Existujú bez folklorizmu?**
Juraj Buzalka, Univerzita Komenského v Bratislave
- 10.10 – 10.30** **Prestávka**
- 10.30 – 10.50** **Majorita zahľadená do seba (Obraz hnusu)**
Erich Mistrík, Univerzita Komenského v Bratislave
- 10.50 – 11.10** **Mladí z menšín na Slovensku – ako sa tu cítia?**
Elena Gallo Kriglerová, Centrum pre výskum etnicity a kultúry
- 11.10 – 11.30** **Diskusie**
- 11.30 – 13.00** **Obed**
- 13.00 – 13.20** **Voľný čas na Slovensku: diferenciácia a reprodukcia**
Ivan Chorvát, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
- 13.20 – 13.40** **Symbolické hranice v umení a kultúrna spotreba**
Zuzana Slušná, Prešovská univerzita v Prešove
- 13.40 – 14.00** **Subkultúrne reálie a ich mediálna reprezentácia**
Michaela Malíčková, Martin Boszorád, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
- 14.00 – 14.20** **Prestávka**
- 14.20 – 14.40** **Jazyk kultúrnej a mediálnej spotreby Maďarov na Slovensku a jeho vzťah k národnej identite**
Marianna Mrva, Slovenská akadémia vied
- 14.40 – 15.00** **Jedna kultúra v dvoch jazykoch? Prípadová štúdia mapovania symbolických a sociálnych hraníc v slovensko-maďarskom pohraničí**
Matej Karásek, Univerzita Komenského v Bratislave
- 15.00 – 15.20** **Prestávka**
- 15.20 – 16.30** **Diskusie**

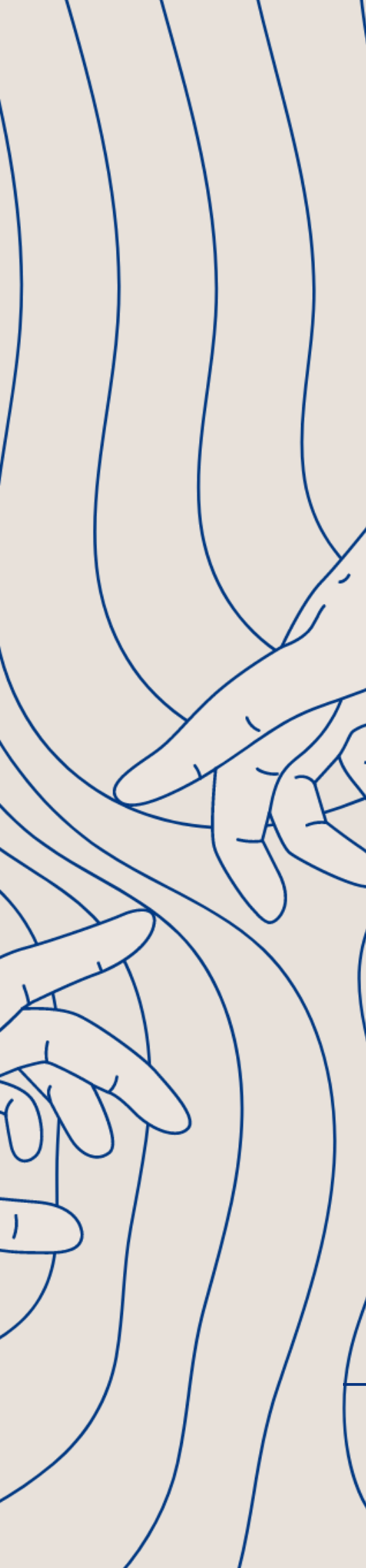
Kultúrne rozdiely a kultúrne konflikty (Peter Žiak)

Témou príspevku je reflexia fenoménu symbolických hraníc a jeho prejavov v našej spoločnosti a kultúre. V súvislosti s hranicami v oblasti kultúry rozlišujeme medzi kultúrnymi rozdielmi a kultúrnymi konfliktmi. Zatiaľ čo kultúrne rozdiely môžu byť prirodzenou súčasťou koexistencie rôznych sociálnych skupín, tradícií alebo spôsobov života a nemusia vyvolávať napätie, v situácii, keď sa rozdiely začnú prezentovať ako opozície, ktoré sa vylučujú, dochádza ku kultúrnym konfliktom. Sociálne a symbolické interakcie môžu byť viac alebo menej konfliktné – v závislosti od systémov (vzájomnej) klasifikácie, ale aj ďalších faktorov, ako sú rôzne formy kríz a sociálneho napätia. Symbolické hranice skúmame v oblasti kultúry v jej širšom význame (postoje a normy, životné štýly, identity), ale aj v užšom význame (vkus, hierarchie v umení, kultúrna spotreba).

[Anti]systém na Slovensku – exploratórna štúdia (Hugo Gloss)

Dlhodobou víziou DEKK Inštitútu je pochopenie problému rozpadu a regenerácie sociálnej kohézie na Slovensku a v Európe. „Sociálna kohézia“, resp. spoločenská súdržnosť, je pojem opisujúci sily, ktoré držia ľudské skupiny pohromade – a antisystémové tendencie sú významným symptómom erózie sociálnej kohézie, t. j. poklesu vzájomnej aj inštitucionálnej dôvery alebo oslabenia spoločenskej zmluvy. Nedôvera v systém je do istej miery zdravá tendencia, ak však presiahne istú úroveň, krajina má problém so stabilitou a stojí pred potenciálne radikálnymi zmenami. S tými má Slovensko intímnu skúsenosť a väčšina populácie si ich živo pamätá – radikálnu zmenu systému krajina absolvovala v roku 1989.

Štúdia definuje antisystém ako presvedčenie, že „systému“, v ktorom žijem, nezáleží na mojom blahu alebo mi dokonca zámerne škodí. S týmto presvedčením sa na Slovensku v istej miere stotožňuje 50,7 % ľudí. Štúdia je prvým krokom v snahe zarámcovať problém antisystému v slovenskej spoločnosti ako

prejav nedôvery nielen vo vládu či v štát, ale nedôvery na hlbšej úrovni – nedôvery v samotný „systém“, teda fundamentálne piliere súčasnej modernej spoločnosti, reprezentovanej na Slovensku dominantnými západnými kultúrnymi vplyvmi: v rovine politiky liberálnou demokraciou, v rovine ekonomického systému kapitalizmom a v rovine životného štýlu individualizmom a konzumerizmom.

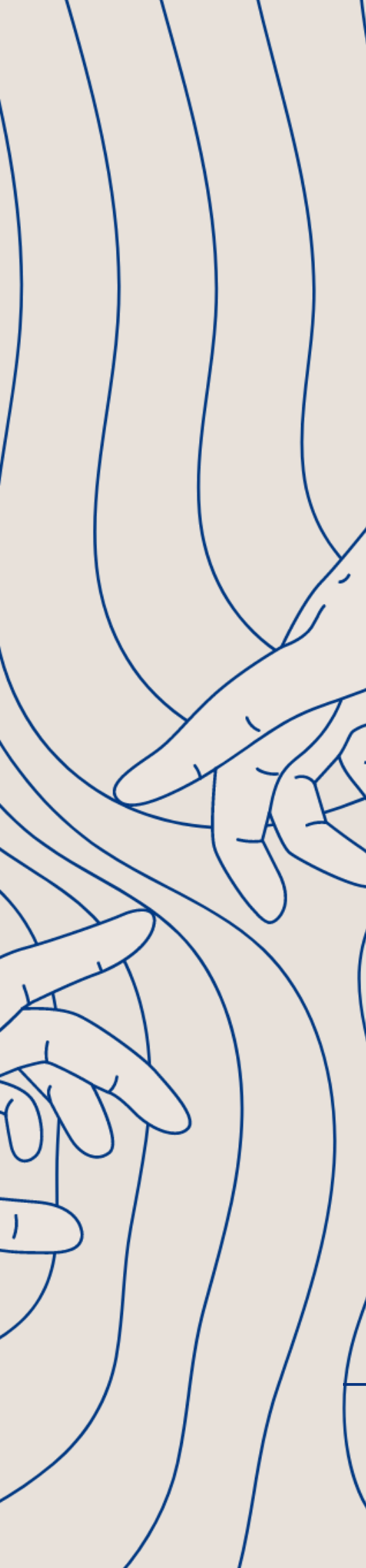
Cieľom štúdie nie je stigmatizovať ľudí, ktorí neveria systému, časť populácie na to má objektívne dôvody, prípadne sa do tejto kategórie dostala bez akejkoľvek aktivity, napríklad preto, že udržiava rovnaký životný štýl ako v mladosti a „nejde s dobou“. Autori vnímajú rast antisystému ako symptóm reálnych či domnelých problémov systému, ktoré treba skúmať a riešiť. Dôvody odmietania „systému“ môžu stáť na reálnych aj zdanlivých základoch. Medzi tie reálne patria: 1) ekonomické; 2) spoločenské a 3) psychologické dôvody.

Slováci a vidiek. Existujú bez folklorizmu? (Juraj Buzalka)

Príspevok sa zamýšľa nad pôvodom bukolických a folkloristických obrazov moderných Slovákov ako ich reprezentatívnej charakteristiky a tiež ako častej reprezentácie smerom k zahraničiu. Zároveň formuluje možné širšie východiská pri definovaní parametrov kultúry v postagrárnom kontexte Slovenska, ktoré umožní zahrnúť dominantnú vidiecku povahu vzťahov a identít obyvateľov Západných Karpát, ktoré sa od roku 1993 nazývajú Slovenská republika, do komplexnejšieho obrazu, ktorý nestojí na ideologickom folklorizme.

Majorita zahladená do seba (Obraz hnusu) (Erich Mistrík)

Majoritná stredná trieda v SR je zahladená do seba, jej životný štýl je pre ňu normou, ktorá má platiť pre všetkých. Nedokáže prekročiť perspektívu „bieleho, slovensky hovoriaceho heterosexuálneho kresťana“ a do tejto perspektívy sa minority nezestia. Iné životné štýly chápe ako odchýlky od normy, ako „nenormálne“. Považovať život svojho spoločenstva za „normálny“ je do istej miery prirodzené, neprirodzená je však

strata schopnosti pripustiť „normálnosť“ iných perspektív, iných životných štýlov. Zvlášť sa to prejavuje voči najviac ohrozeným minoritám, voči Rómom a utečencom. – Pohľad slovenskej majority na tieto minority už získal estetický odtieň: rôzne podoby hodnoty škaredého síce dokážeme pri estetických zážitkoch akceptovať ako nástroj katarzie, avšak pri pohľade na minority zostáva škaredé jednoznačne zápornou hodnotou. Preto sa môže pridať aj hnus a ten posúva obraz týchto minorít do polôh niečoho neprijateľného a ohrozujúceho. Rómovia a utečenci predstavujú pre majoritu obraz hnsu, stávajú sa symbolom pre hnus. – Diapazón od škaredého po hnus tvorí symbolickú hranicu medzi sebareflexiou majority a jej reflexiou najslabších minorít. Takto sformovaná symbolická hranica neotvára cestu k integrácii minorít, ale podporuje presvedčenie majority o svojej nadradenosti. Majorita sa psychicky, ekonomicky aj organizačne uzatvára do seba, z hľadiska svojej „normálnosti“ odmieta minority a necháva ich živoriť „za hranicou“, vo svete „nenormálneho“. Hnus zažívaný príslušníkmi „normálneho“ sveta pri stretnutí s Rómami a utečencami slúži na opätovné potvrdzovanie predsudkov, ktoré si voči týmto minoritám vytvorili.

Mladí z menšín na Slovensku – ako sa tu cítia? (Elena Gallo Kriglerová)

Príspevok bude zameraný na výsledky kvalitatívneho výskumu, ktorý realizovalo Centrum pre výskum etnicity a kultúry v roku 2022 v rámci projektu A part for all – podpora participácie mladých ľudí z rozmanitých skupín. Výskum poukazuje na mnohé oblasti, v ktorých sa mladí ľudia – či už ide o Rómov, cudzincov, mladých z queer komunity, alebo ľudí so zdravotným znevýhodnením – cítia na Slovensku neistí. CVEK sa zameriaval na to, akú majú mladí z menšín identitu (identity) a čo ju podporuje, aké vzťahy si vytvárajú s inými rovesníkmi. Zároveň sa venoval tomu, nakoľko mladí dôverujú inštitúciám, kde získavajú podporu v životných ťažkostiach a ako sú vnímaní svojím okolím. Výskum je zároveň podkladom na tvorbu odporúčaní pre samosprávy, ako sa zameriavať na mladých z menšín a ako ich zapájať do rozhodovania.

Voľný čas na Slovensku: diferenciácia a reprodukcia (Ivan Chorvát)

V poslednom polstoročí – a výraznejšie počas predchádzajúcich troch desaťročí – prešla slovenská spoločnosť mnohými výraznými štrukturálnymi zmenami. V príspevku si kladieme otázku, či sa v dôsledku významných spoločenských zmien premenil aj životný spôsob, a to na základe analýzy frekvencie a štruktúry vybraných voľnočasových aktivít.

Skúmať budeme premeny životného štýlu v oblasti trávenia voľného času na Slovensku na základe nášho reprezentatívneho výskumu Voľný čas na Slovensku realizovaného v spolupráci s agentúrou FOCUS z roku 2016, ktorý bude kvôli porovnaniu doplnený údajmi z dostupných starších výskumov. Pokúsime sa zistiť, či medzi jednotlivými činnosťami voľného času existujú vzájomné súvislosti, a odhaliť tak vnútornú štruktúrovanosť trávenia voľného času. Pokúsime sa odpovedať na niekoľko otázok, napríklad či masívny nástup nových informačných technológií do súkromných sfér každodennosti od konca 90. rokov 20. storočia zmenil základné kontúry trávenia voľného času obyvateľov Slovenska, či sa zmenil pomer medzi aktívnym a pasívnym trávením voľného času, medzi časom stráveným doma a mimo domácnosti, či v súčasnosti existuje v prípade kultúrnych aktivít homogenita v podobe vysokej a nízkej kultúry, t. j. na jednej strane aktivity spojené s vyšším spoločenským statusom, resp. na opačnej strane aktivity s nižším statusom, alebo či môžeme sledovať trendy určitej individualizácie kultúrneho vkusu, vyúsťujúce do miešania vysokej a nízkej kultúry. Tieto poznatky doplníme zisteniami z aktuálneho výskumu Kultúrny kapitál rodiny a jeho vplyv na školskú úspešnosť detí (2023), žiakov druhého stupňa základných škôl a ich rodičov so zameraním na previazanosť voľnočasových aktivít s rodinným kultúrnym kapitálom a jeho podmienenosťou socioekonomickým statusom rodiny.

A stylized line drawing in blue ink on a light beige background, depicting several hands in various poses, some pointing and some resting, creating a sense of interaction and movement.

Symbolické hranice v umení a kultúrna spotreba

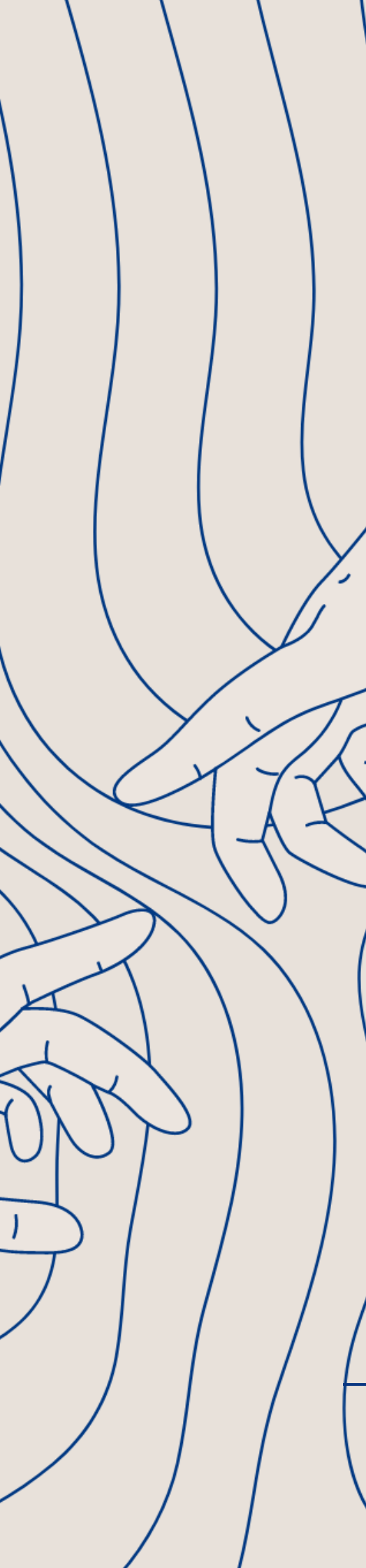
(Zuzana Slušná)

Cieľom príspevku je priblížiť prítomnosť tzv. hierarchickej dichotómie v teoretickej reflexii umení. Argumentácia v aktuálnej teoretickej diskusii smeruje k redukcii hierarchickej dichotómie. Rozdiely medzi vysokou a nízkou kultúrou, ako aj historickú premenlivosť pojmov vysokého a populárneho umenia ovplyvnili aj mnohé praktiky v samotnom „svete umenia“. Estetický normativizmus a hierarchickú dichotómiu v kultúre a umeniach možno v aktuálnej teórii vnímať ako sociálny konštrukt. V príspevku budeme sumarizovať sociologické a estetické parametre vkusu a kultúrnej spotreby, Spôsoby reprodukcie symbolických hraníc podliehajú zmenám a v kultúre a umení možno využiť rôzne stratégie a prístupy na redukcii symbolických hraníc. Stratégie kultúrneho aktivizmu, ako aj metodiky v rámci tzv. edukatívneho obratu využívajú umenie a tvorivé a zážitkové postupy na vyjednávanie otvorenosti symbolických hraníc.

Subkultúrne reálie a ich mediálna reprezentácia

(Michaela Malíčková, Martin Boszorád)

Ambíciou príspevku je reflektovať ťažiskovo z pozície estetiky problematiku subkultúrnej, resp. životno-štyľovej príznakovosti tak, ako sa manifestuje v konkrétnych mediálnych reprezentáciách. Predmetom záujmu pritom bude partikulárny, celkom programovo výpovedne i výrazovo koncentrovaný, mediálny/komunikačný formát – reklamný/propagačný spot slovenskej proveniencie. Čo sa týka otázky symbolických hraníc, tá sa v takto vymedzených súradniciach vyjavuje na viacerých úrovniach – zakladajúco, a preto východiskovo je nosnou úrovňou dynamika medzi vonkajškovým a vnútorným (okrem vzťahu medzi autostereotypmi a heterostereotypmi napríklad aj v podobe vzťahu medzi mainstreamovo bezpríznakovým a periférne príznakovým, resp. sémanticky vyprázdneným či redukovaným/simplifikujúcim a sémanticky nasýteným). Práve aj vo väzbe na symbolické hranice je jedným z definujúcich koncepčných leitmotívov otázka štýlu, v ktorom sa spája téma

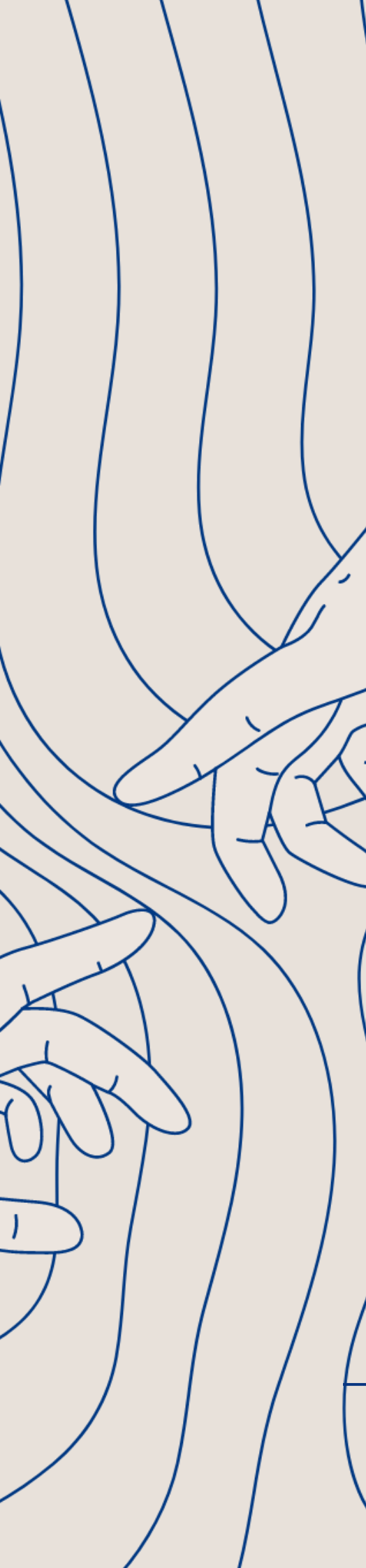
s jazykom, resp. obsah s formou. Otázka štýlu nie je pritom relevantná iba vo väzbe na autoritatívnu prácu Dicka Hebdigea a jeho reflexiu subkultúr, ale aj vo väzbe na fundamentálny charakter estetiky ako disciplíny. Ilustratívne sa uvedené ukazuje v reklamných spotoch, v ktorých sa tematizuje fenomén hipsterstva (Hipsteri pijú Popradskú kávu), či v promo- kampani Bratislava sa ráta.

Jazyk kultúrnej a mediálnej spotreby Maďarov na Slovensku a jeho vzťah k národnej identite (Marianna Mrva)

Príspevok sa venuje kultúrnej a mediálnej spotrebe maďarskej menšiny na Slovensku, pričom sa osobitne zameriava na jazyk, v ktorom respondenti čítajú knihy, pozerajú televíziu a filmy, čítajú správy. Ďalej skúma, ako súvisí jazyk kultúrnej a mediálnej spotreby s národnou identitou respondentov a ich vzťahom k Slovensku. Tému jazyka považujeme za relevantnú najmä z dôvodu, že prostredníctvom aktívneho používania menšinového jazyka v oblasti kultúrnej a mediálnej spotreby sa buduje a udržiava nielen (menšinová) kultúrna scéna, ale aj národná identita príslušníkov menšiny. Na druhej strane sa však prostredníctvom kultúrnej a mediálnej spotreby v jazyku väčšiny budujú medzietnické vzťahy a posilňuje sa integrácia.

Jedna kultúra v dvoch jazykoch? Prípadová štúdia mapovania symbolických a sociálnych hraníc v slovensko-maďarskom pohraničí (Matej Karásek)

Príspevok je prípadovou štúdiou vychádzajúcou z etnografického výskumu komunity mladých ľudí združených v divadelno-folklórnom súbore Slovenskí rebeli v Komárne. Súbor je súčasťou Matice slovenskej a napriek tomu, že je táto organizácia známa svojou nacionalistickou, xenofóbnou a nezriedka i protimaďarskou rétorikou, vedenie jej komárňanského miestneho odboru pred rokmi prekvapivo deklarovalo, že tamojšia Matica je platformou na kultúrnu sebarealizáciu všetkých obyvateľov Komárna bez ohľadu na

národnosť. Popri vlne nevôle zo strany maďarských i slovenských nacionalistov (vrátane samotných matičiarov) umožnil tento prístup vzniknúť aj spomenutému etnicky zmiešanému umeleckému telesu. Autor príspevku sa na základe získaných dát a ich interpretácie snaží problematizovať kategórie etnických identít či etnicky definovaných sociálnych hraníc v tomto pohraničnom priestore a zároveň navrhnúť teoretické prekreslenie hraníc zohľadňujúce predovšetkým línie (re)produkcie a (re)distribúcie kultúrnych a sociálnych kapitálov ako aj špecifických foriem kultúrnej gramotnosti. Kľúčovou súčasťou príspevku je opis a analýza činností skúmanej komunity smerujúcej k spochybňovaniu etnicky a politicky determinovaných hraníc v Komárne prostredníctvom takej umeleckej tvorby, ktorá interpretuje a prezentuje kultúrne dedičstvo Slovenska ako výslednicu historického multikultúrneho spolunažívania. Niektoré aktivity súboru navyše autor príspevku uchopuje prostredníctvom konceptu rituálnej performancie, ktorou jeho členovia komunikujú a reprodukovujú špecifické obsahy kolektívnej pamäti a lokálnej identity. Autor si však v tomto ohľade všima aj limity tohto prístupu či istý exkluzívny inkluzivizmus, ktorý je síce inkluzívny na báze národnostnej, no ostáva čiastočne exkluzívny vzhľadom na kultúrne kapitály obyvateľov Komárna z iných sociálnych skupín.